

A kábítószeres története

A kábítószerrel általában

A kábítószer orvosi felfogás szerint az a gyógyszer vagy vegyszer, amelyik az élő szervezetben, elsősorban a központi idegrendszer működésében olyan változtatást idéz elő, mely – akárcsak rövid időre is – átalakítja az ember személyiségét. A legismertebb kábítószeres három nagy csoportba sorolhatók. Az elsőt alkotják az *agy pszichés tevékenységét nyugtató kábítószeres*. Ezek a legelterjedtebbek (pl. az ópium). A második csoportba tartoznak az *erős hallucinogén szeres* (pl. LSD), ezek hatása víziókat okoz. A harmadik csoportba sorolják azokat a drogokat, amelyek a *nagygyógykeg izgatásával okoznak eufóriát* (pl. kokain).

A valódi kábítószereseket a következőképpen csoportosítják:

1. eufóriát okozó nyugtató-izgató szeres: ópium és származékai, kokain, kawa-kawa (kábitóbers).
2. nagygyógykeg tevékenységét befolyásoló izgatószeres (hallucinogének): hasisfélék, meszkalin, pszilocibin, LSD, DOM, DMT, STP.
3. izgatószeres: Kath-tea, bétel.

A narkomániának van múltja, története. A Föld népe ősidők óta használ növényeseket, főzeteket, hogy lelki, szellemi tevékenységét befolyásolja. A kultikus szertartásokon használt anyagokról később megfigyelték azt is, hogy fájdalomcsillapító hatásuk van. Tudatosan is kerestek olyan szereseket, amelyekkel oldani tudták félelmüket, szorongásukat és egyben színes álomvilágot is teremtettek. Használatuk azonban csak vallásos szertartásokra korlátozódott.

A drogként felhasznált legősibb kábítószer az indoarier, melynek használata az i. e. I. évezredben az Indus völgyében volt gyakori, és valószínűleg légyölő galócából állították elő. Az első kábítószerelvezők a mostoha természeti körülmények között élő népekből kerültek ki. Ezeken a területeken nagy nyomorban éltek az emberek, azonban itt megtermettek azok a növényesek, amelynek levelei feledtetni tudták velük keserű sorsukat (pl. ilyen terület az Andok fennsíkja). Így alakult ki az ópiumevés, -szívás, a kenderszívás.

A kábítószer használatának főbb célja is kialakult. A legtöbb kábítószer vallási szertartások főszereplője. A varázslók, papok saját maguk és a résztvevők extázisának fokozására, az áldozatnak szánt emberek ellenállásának elnyomására használták (pl. mexikói indiánok).

Így ír erről a spanyol Diego de Landa a mexikói Yucatán II. püspöke a 16. század negyvenes éveiben:

„A szertartást négy, két festékkel bemázolt pap mutatta be a piramisok áldozati terén. A papok a piramis csúcsán lévő kőlapra kötötték az áldozatul kiválasztott férfit. Azután az áldozópap kőkessel felvágta az áldozat mellkasát, egyetlen mozdulattal kitépte a még dobogó szívet, és a sugárban kiömlő vérral meghintette az oltárt vagy annak az istennek a szobrát, akinek a tiszteletére végezte a szertartást.” (*Landa: Jelentés a Yucatáni dolgokról*)

Ezek a szertartások megkivánták az áldozattól, hogy minden ellenállás nélkül, örömmel vegyen részt a ceremónián. Egyértelmű, hogy erre a cselekedetre – az áldozat is és a pap részéről egyaránt – kizárólag kábítószer hatása alatt lévő ember volt csak képes. Itt kell megemlítenünk, hogy a kábítószeres közül egyedül az ópium volt az, amelyet felfedezésétől kezdve egyszerűen

használtak vigaszt adó csodaszerként és gyógyszerként is. Emellett az ópium volt az egyetlen drog, amelyet sohasem használtak kultikus célokra.

A harmadik cél, amiért az emberek drogokat használtak, az a nehéz életkörülményeik megkönnyítése volt. A nép a kokaincserje levelét ismerte és használhatta mértékletesen. A hódító népek megjelenésével még több kábítószerrel igényelték az elnyomottak. Az agyonhajszolt emberek a felejtést, a fizikai munkához az erőt, a csodaszerek mind nagyobb és nagyobb adagjától várták. Az elnyomók azonban felismerték, hogy a drog rabjának munkaereje csökken, sőt egy idő után a munkaerő is elpusztult. Ez a felismerés vezetett pl. Kínában az ópiumháborúhoz. (Itt a kínai császár megvámoltatta az ópiumkereskedelmet, hogy gátat vessen a rohamosan növekvő munkacrövesztésnek.) A dél-amerikai indiánok még a mai napig is a kokaintól várják a gondoktól, a kizsákmányolástól való megszabadulást.

Tehát amint látjuk a kábítószerélvezet visszanyúl a korábbi évszázadokra is. Viszont azt is felfedezhetjük, hogy soha nem járt ilyen végzetes következményekkel, mint napjainkban. Csupán száz évvel ezelőtt a nyugat egzotikumként kezelte a narkomániát, vagy legfeljebb piszkos üzletnek tekintette, semmi esetre sem a civilizált világot fenyegető veszélynek. Erre a magyarázat egyszerű: a hallucinogének használata erősen korlátozott, szigorúan szabályozott volt. A természeti népeket elsősorban ősi vallási szokásaik késztették arra, hogy kábítószerhez nyúljanak. Rendszerint csak a varázsló ismerte a csodás növényeket és azok használati módját. (Egyik-másik mexikói hallucinogén hatású növény titkát csak 1955-ben fedezték fel.)

Az ember pénz utáni vágya azonban nem ismer sem erkölcsi, sem fizikai határokat. A kábítószerkereskedelem – amely a múltban az egyes államok és nem a

csempészek között folyt – mára behálózta az egész világot, kihasználva és becsapva a gyenge, ingatag lelkiállapotú embereket, a gondokkal küszködőket, és leginkább a fiatalokat.

A kábítószer előfordulhat kábító hatású anyagokat tartalmazó növények formájában, de – többnyire a XX. században – biológiai, kémiai kutatások során egyre több szintetikus kábítószer előállítására is sor került.

A kábítószereket már csoportosítottuk, most vizsgáljuk meg egyenként a legfontosabb fajtáit:

Ópium

Mákony. A mák tejnedve, amelyet főleg Kisázsiaiban gyűjtenek. Morfint, narkotint stb. tartalmaz. Valamennyi kábítószerként használatos növény, de főleg a máktej útjának kezdetét még ma is homály fedi. Legvalószínűbbnek az látszik, hogy tapasztalati úton, az állatok szokásait megfigyelve jutott el az ember a különböző szerekhez. Az ópium történetében az az érdekes, hogy előbb volt gyógyszer, s csak később használták élvezeti cikként. Elterjedésének oka a fájdalom volt. A fájdalomcsillapító gyógyszerek történetét a máktej fájdalomcsillapító hatásának megismerésétől számítjuk. Kisáziából került Egyiptomba, a XII. dinasztia uralkodásának idején. A régi görögöknél az első időkben varázsszer volt; a mák gubóját a Halál isten szimbólumának tekintették. Az ókor legnagyobb orvosa Hipponkratész még nem ismerte az ópiumot, de az őt követők már használták. Az ópium szó is görög eredetű, jelentése: *nedv*. Perzsa lenevezése: *teriak* (ellenmérég), az ópium és a fájdalom közötti kapcsolatra utal. Kínába perzsián keresztül juttaták el az arab orvosok. Itt olyannyira elterjedt, hogy manapság az ópiumot Kínával azonosítják. Európában Paracelsus állított elő ópium tartalmú gyógyszereket először a XV. században. Ő *laudanum*nak nevezi (*dicsérendő*), mert még a haldokló

szenvedéseit is enyhíteni tudja. Az ópium lassan háttérbe szorította az addigi fájdalomcsillapító szereket, és a XVII. századtól kezdve Európában uralkodó fájdalomcsillapító gyógyszer lett. Az orvosok sokáig nem voltak tisztában az ópium veszélyeivel, ezért annak mértéktelen alkalmazása hamarosan megmutatta az áldott orvosság másik arcát is. John Jones angol orvos volt az első, aki óvott az ópium túladagolásától (1701): „Az ópium hirtelen elhagyása hosszú időn át tartó szedés után, elviselhetetlen szorongást, lelki depressziót okoz, és néhány nap leforgása alatt nyomorúságos halálhoz vezet.” Ezt követően ugyan még nem tiltották be az ópium használatát, de a XVIII. század második felében több orvos is tiltakozik az ópium felesleges használatá ellen. *Az ópiumot mint kábítószerrel valószínűleg Törökországban használták először* az 1500-as évek elején, mert Mohamed próféta az igazhívőknek megtiltotta a bor fogyasztását, s a mámorosok az ópiummal kárpótolták magukat. India történelmében 1526-ban következett be a tragikus fordulat. Ekkor ugyanis Bater uralkodó megalapította a mongol birodalmat, de mivel maga is és családja is az ópium rabja volt, hamarosan elterjedt alattvalói és a nép körében is. Ahhoz, hogy az ópiumszívás széles körben elterjedhessen, szükség volt bizonyos kémiai ismeretekre. A nyers ópium ugyanis nem alkalmas szívásra. A kínaiaknál megszületett a csandu, az ópium szívásra alkalmas, gyúrható alakja. Az átalakítás során a massa morfiumtartalma kétszeresére nő, ezért veszélyesebbé válik az emberi szervezetre. Az ópiumnak mára többféle alkalmazása létezik; más anyagokba keverik, speciális pipákból szívják vagy vénába injekciózzák (elsősorban az USA-ban és Németországban). Az ópium gyógyászati alkalmazásában fordulópontot jelentett, amikor 1806-ban Padeboruban F.W. Adam Sertürner gyógyszerész előállította a máktokból az ópium fő

hatóanyagát, melynek erős altatóhatását tartotta elsődlegesnek. A jó álmok istene Morpheus után morfiumnak nevezte el. A morfiumot ma már a száraz máktokból közvetlenül vonják ki. Az eljárás kidolgozása egy magyar gyógyszerész, Kabay János nevéhez fűződik.

Morfium

A morfium az ópium legfontosabb alkaloidja. A morfium por alakú, fehér színű, szagtalan, szennyezett formában sárgásbarna színű, savanykás szagú. Erősen nedvszívó. Ópiumkivonat formájában már az ókori görögök is használták fájdalomcsillapításra, nyugtatóként és altatóként is. A morfium a század elején még a legveszélyesebb kábítószerrel közé tartozott. Napjainkban jelentősége csökkent, de még mindig számolnunk kell a morfínizmussal.

Heroin

Még mindig az ópiátok családjánál maradunk. A heroin ópiumszármazék, a morfin dicetsav észtere. Intenzív enfióriát okoz. A heroin fehér színű, kristályos por, íze keserű. Mintegy tízszer erősebb, mint a morfin. A kevésbé tiszta heroin barnásvörös vagy sűrű színű. Amint erről már szó volt, az ópium fő hatóanyagát a morfiumot 1806-ban fedezte fel egy német gyógyszerész. 1823-ban az ópiumból további gyógyászati anyagot a kodeint választották le, majd 1847-ben C. R. Wright diacetilmorfint állított elő, azonban állatkísérletei kimutatták a szer romboló hatását, ezért további kutatásait leállította. A diacetilmorfint 24 évvel később ismét megjelent „heroin” néven mint gyógyszer. Köhögés- és fájdalomcsillapításra volt alkalmas, azoban döntően azért terjedt el, mert meglepően erős kábulatot idézett elő.

Csak huszonöt évvel később korlátozták legális gyártását (1925. évi ópiumkonvencióval), amikor felismerték egészségkárosító hatását. Ekkor indult meg a heroin illegális gyártása. A fő központ

Honkong, Thaiföld és Irán (1955). Kiderült az is, hogy a heroin kisebb problémát okoz mind a fogyasztóknak – kisebb adag is elég belőle –, mind a csempészeknek, tizedannyi helyet foglal el, és nincs jellegzetes szaga. Tehát éppen az ópium elleni harc segítette elő az egyik legveszélyesebb kábítószernek, a morfiumszármazék heroinnak az elterjedését. A heroint többnyire inhalációs formában alkalmazzák (cigaretta formájában), de elterjedt az intravenás használat, különösen a fiatalok körében.

Kokain

A kokain két-három méter magas, elbokrosodó növény, amelyet Dél-Amerika nyugati részén az Andok hegységben természetnek. Az inkák ősei a perui Andok lejtőin bukkantak rá véletlenül kb. 3000 évvel ezelőtt. Korán felismerték a szellemi és a fizikai munka végzésére gyakorolt pozitív hatását. Ezt használták ki az inka uralkodók: a fizikai munkát végző indiánoknak engedélyezték, hogy munka közben kokalevelet ráganak. A kokacserje az 1800-as években Ceylonon is megjelent, majd a századfordulóra már kelet-Jávában is elterjedt. A kokainnak azonban hamarosan felismerték káros hatásait: rászokás esetén depressziót okoz, ezért betiltották túlzott alkalmazását. A XVI. század elején a spanyol hódítás felbomlasztotta az inka birodalmat és *a spanyol hittérítők mindent elkövettek, hogy a kokain vallási szimbólium legyen.* Ezek a változások ismét hozzáférhetővé tették a nép számára a kokacserjét. A hódítók is hamar rájöttek a növény stimuláló, hangulatjavító hatására és a munkásoknak engedélyezték a kokalevel rágását.

Az első ember, aki orvosi szemmel nézte és tudományosan is feldolgozta a kokalevel használatát, egy német orvos, Pöpping volt. Rámutatott a szer hangulatjavító és egyéb stimuláló hatására és leírta a testi romlás tüneteit is.

Később egy svájci utazó, Tschudi felfigyelt a kokalevel fájdalomcsillapító hatására. 1895-ben Albert Nieman göttingai vegyész izolálta a kokalevel alkaloidját, amelyet kokainnak nevezett el. Tizenegy évvel később R. Willstatternek sikerült mesterséges úton is előállítani. Nem sokkal ezután a kokain is elindult a gyógyszerek diadalútján. Aschenbrandt német katonaorvos, Sigmund Freud és számos orvos kedvelt és hatásos gyógyszere lett. Sőt, 1886-ban kokaintartalmú üdítőitalt is gyártottak: a Coca-Colát. (1903-ig a Coca-Cola valódi kokaint tartalmazott.) A kokain végzetes hatására S. Freud figyelt fel először, amikor egyik barátját a kokain segítségével akarta kigyógyítani morfinizmusából. Barátja ugyan a morfiumról leszokott, de rabja lett a kokainnak és túladagolásban meghalt.

A kokaint sokféle módon alkalmazzák: rágják – mésztartalmú anyagokkal együtt, a kiválasztás meggyorsítása érdekében – injekciózzák, isszák borban elkeverve, de leginkább poralakban az orron keresztül szippantják fel. Érzéstelenítő hatása miatt kis mennyiségben ma is alkalmazzák a gyógyászatban, fogászati, szemészeti beavatkozásoknál.

Cannabis

Az indiai kenderből nyerik, legfontosabb hatóanyaga a tetra Hydrocannabinol (THC). A cannabis népszerű neve *hasis*. A kender hasistartalma attól függ, hogy milyen éghajlati, földrajzi viszonyok között és a növény. A forró éghajlat alatt élő növényben van hasis. A kender és az ember közötti kapcsolat közel tízezer éves. A hasis hatásáról szóló első írásos dokumentum Hérodotosz görög történetírótól származik az i.e. V. századból. Leírja magát a növényt, majd beszámol a szkítáknál megfigyelt halotti ünnepegről. A szkíták olyan szertartásokat is rendeztek, amelynek egyik eszköze a hasis volt. A kínaiak már (i.e. 6000 évvel) az új-

kőkorszakban ismerték a kendert, azonban ők mindig csak orvosságként használták. Emellett a kender számukra az „isteni növény” volt: értékes táplálékot, ruházati alapanyagot, lámpaolajforrást jelentett. Indiában kizárólag arra használták kezdetben, hogy megkönnyítsék a nehéz szövegek megtanulását. Továbbá a hasis volt az örök életet adó elixír fő alkotóeleme. Később vallási ünnepeken is elterjedt, elsősorban az emberáldozatok bemutatásakor. A hasis mint kábítószer az iszlámmal egyidőben terjedt el, ugyanis a Korán alkoholtalma a hasissal való visszaélést eredményezte. Az i. sz. VIII. században ugyan megtiltották használatát – aki megszegte a tilalmat, annak kitépték a fogait –, de a tilalomnak nem volt eredménye. Az 1200-as évek végén Marco Poló utazásai során megismerkedett az asszaszinok titkával. A Szentföldön harcoló keresztiesek nevezték el az asszaszinokat, a kendergyanta-élvező hasisineknek, amely arabul orvgyikost jelent. Az elnevezés találó volt, mert a kendergyantagőzt belélegző mohamedán harcosok valóban vérszomjasak és félelmet nem ismerők lettek. Dél-Amerikában már 1545-ben termeltek kendert s hamar felismerték kábító hatását. Különösen a szegények körében volt népszerű, ezért a szegények ópiumának nevezték. Mexikóban, 1540-es években, rituális összejöveteleken terjedt el, és olyannyira kedvelté vált, hogy tíz év múlva Antonio Mendoza alkirály korlátozásokra kényszerült. Mexikóból származik a hasist tartalmazó cigaretta, a marihuána. Az elnevezés egyesek szerint onnan származik, hogy Mexikóban a kendert Maria Juanának nevezték, mások viszont azt állítják, hogy a portugál mariguangóból, magyarul méreg szóból ered. A marihuánás cigaretta különösen az Egyesült Államokban terjedt el, nyomában pedig elharapódzott a bűnözés. *Európába az 1800-as évek elején jutott el: Napóleon Egyiptomból hazatérő seregei*

hozták be. Kezdetben gyógyszer volt – köhögés- és fájdalomcsillapító –, majd fokozatosan kábítószer lett belőle. 1840-ben O'Shangnesy angol orvos kezdte terjeszteni, elsősorban írók, költők, művészek körében. A hasis elterjedése azonban akadályokba ütközött Európában: az éghajlati viszonyok nem kedveztek a kenderben képződő hasis mennyiségének.

LSD

Az LSD a hallucinogének csoportjának legismertebb és legelterjedtebb tagja. Döntően mesterségesen állítják elő. Hallucinogénnek nevezzük azokat az anyagokat, amelyek nem végleges elmezavart, hallucinációkat okoznak. A hallucinogének csoportján belül megkülönböztetünk természetes (pl. a légyölő galóca hatóanyaga, a pszilocybe gombafajták, DMT, stb), és mesterséges (pl. LSD) hallucinogéneket. A középkorban jelentkezett egy súlyos betegség: a beteg ujjai a kezén és a lábán is elhaltak. Ezt a betegséget *Szent Antal tüzének* nevezték. Ma már tudjuk, hogy a rozs kalászáin élősködő gomba, az aranyrozs okozta. Az aranyrozsból a modern kémiai kutatások segítségével igen fontos gyógyszert állítottak elő (pl. méhvézés csillapítására, migrén kezelésére). Abban a reményben, hogy újabb készítményekhez jutnak, megkezdték a vegyületek mélyreható vizsgálatát. Így készítette el 1938-ban Hoffmann a lizergsav egyik származékát a lizergsav-dietilamidot, röviden LSD-t. Az állatkísérletek során a vegyület nem mutatta a várt gyógyhatást, ezért nem foglalkoztatta tovább a kutatókat. Az LSD bódulatkeltő hatása csak 1943-ban teljesen véletlenül derült ki. Hoffmann a vegyületet vizsgálta (lizergsav-dietilamid-tartarát előállításával foglalkozott), amikor is elmezavarhoz hasonló, kábultszerű állapotba került. Kiderült, hogy az LSD gőzeit lélegezte be. Így született az LSD, amely az eddigi kábítószerek között a legkárosabb: majd

mindegyik érzékszerv működésében súlyos zavarokat okoz. 1960-ban egy Learey nevű amerikai pszichológus mexikói utazásai során megismerkedett az LSD-vel. Hazatérve létrehozott egy vallási közösséget, amelyet IF-IF-nek nevezett (Nemzetközi Szervezet a Belső Békéért). Követőinek lelki nyugalmat, békességet ígért, és *arról is biztosította őket, hogy az LSD segítségével újból megtalálhatják Istent.* Ez csak egy őrült látomása volt, és mégis sok-sok embert elvakított.

Az LSD leginkább a fiatalok körében terjed, de egyetlen „kedvező” tulajdonsága miatt mégsem vált annyira végzetessé mint a többi kábítószer. Az LSD használata során nem alakul ki pszichikus és fizikai függőség, csak tolerancianövekedés. Az LSD többszöri alkalmazása után a szer már nem vált ki hallucinációkat, ezért az LSD-élvezők kénytelenek szünetet tartani, hogy az LSD

hatását ismét élvezni tudják. A szünet során az erősebb egyéniségek fel tudnak hagyni káros, önpusztító szenvedélyükkel.

Az eddig felsorolt kábítószeres nem adnak teljes képet a narkomániások által használt szerekről. Csak a legismertebb és legelterjedtebb drogok történetéről adtam részletes ismertetést. Meg kell említeni emellett a társadalom által megszürt pótszereket is, amelyekhez minden minden hétköznapi ember hozzáférhet. Ilyen a tea, kávé, alkohol stb. Ezek közül legveszélyesebbek a doppingerek és a szipózás. Korunk pestisét, a kábítószer-járványt tehát egyre nagyobb odafigyeléssel és aggodalommal kell szemlélnünk, hiszen tömegesen szedi áldozatait, különösen a fiatalok körében.

Tóth Erika